

FIGÂNÎ DİVANÇESİ

DR. ORHAN SARIOĞLU

Kanunî Sultan Süleyman Çağı Şâirlerinden FIGÂNÎ ve DİVANÇESİ, Prof. Dr. Abdülkadir Karahan, İstanbul Üniversitesi Yay. no. 1181. İst. 1966.

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Eski Türk Edebiyatı Kürsüsünün *metinler şerhi* profesörü Dr. Abdülkadir Karahan Figanî'nin şiirlerini yayımladı.

Bir konuşmamızda sayın Orhan Şaik Gökyay, Karahan'ın bu yapıtını eleştireceğini söylemiş idi ise de bugüne kadar sayın Agâh Sırrı Levend'in TDAY Belleten 1970 (271-277)'de yayımladığı "Figanî ve Divançesi Üzerine" adlı eleştirisinden başka bu yapıt ile ilgili bir tanıtma yazısı yayımlandığını görmedik. Karahan'ın bu yapıtını eleştiren, bu tanıtma yazısı bu nedenle kaleme alındı.

Karahan, Figanî ile ilgili ilk yazısını 1949 yılında TDED, III, 3-4, s. 389-410'da "XVI. Asır Divan Şâirlerinden Figanî ve Şiirleri I" başlığı ile yayımlamıştı. Son yayımında ise Figanî'nin şiirlerini de vermektedir.

Karahan'ın Figanî'nin hayatı ile ilgili bilgisi 1949'dan bugüne değin pek değişmemiş. Yapıtın bu yönü sayın Agâh Sırrı Levend tarafından eleştirildiği için biz bu bölümün üzerinde durmuyor, doğruca metin bölümüne geçiyoruz.

Figanî'nin şiirlerinin yayımını eleştirmeden önce İstanbul Üniversite Kütüphanesindeki Figanî Divançesi'nin transkripsiyonu 1956-1957 yılında Feruze Kölan tarafından Türkoloji Bölümü Eski Türk Edebiyatı Kürsüsünden mezuniyet tezi olarak verildiğini ve bu tezin de bizzat Karahan tarafından kabul edildiğini belirtelim. (bkz. Türkiyat Enstitüsü tez no 507.); (Not: s. - sayfa, tıp. - tıpkıbasım, K.- kaside, G-gazel, romen rakamı ile verilen K. ya da G. in no'su, daha sonraki rakam ise beyit no'sudur.)

I. Figanî Divançesi'nde bir gazelin vezninin yanlış gösterildiği yazarı tarafından s. 146'da belirtilmiş ve düzeltilmiştir. Bunun yanında yazarının fark etmediği bir kısım vezin düşüklükleri de sayın Levend'in eleştirisinde gösterilmiştir. (bkz. Levend, göst. yer. s. 276 f ve g maddeleri.) Bu maddelere yazarının gözünden kaçan (?) şu örnekleri de ekleyebiliriz.

S. 64, G. XXXIV, 2. beytin ikinci mısranın vezni bozuktur.

İş var kim baña ol hür-i perî-zâd eylemez

dipnotunda da veznin bozuk olduğu gösterilmeyen bu mısranın veznini düzeltmek için Ün. Kütüphanesindeki yazmada geçen;

İş mi var kim baña ol hür-i perî-zâd eylemez

şeklinde okumak gerekmektedir. Yine s. 41. G. XI. 1. beytinin;

Ne bend idüpdür aňlar baña ol zülfi kemend

şeklinde vezinsiz okunan ilk mısraı tıp. III'de de görüldüğü gibi;

Ne bend idüp durur aňlar baña ol zülfi kemend

olarak okunmalıdır.

Not: Karahan'ın vezin bilgisi için *Nabi* isimli, Varlık Yayınevi tarafından yayımlanan, eserinin 1. ve 2. baskısının "Hayriye-i Nâbi" bölümünün veznini karşılaştırınız.

II. Aşağıdaki dört örnek dilbilgisi kurallarına aykırı olarak okunmuştur:

1. s. 25, K. VII, 14'de *hakkınu* okunan sözcük, tıp V-VI da *hakkuñu* olarak doğru şekliyle geçmektedir.
2. s. 93, G. LXIII, 3'de *üstime* okunan sözcük, tıp, IV'de de görüldüğü gibi *üstüme* olarak okunmalıdır.
3. s. 52, G. XXII, 1'deki *vaşlüñüñ* şekli *vaşluñuñ* olmalıdır. Yine aynı gazelin 5. beytindeki *hüsninüñ* şekli de *hüsnüñüñ* olarak düzeltilmelidir (krş. tıp. III.) Karahan ilk beyitte tesadüfen yuvarlak şekli ile doğru okuduğu eki son beyitte yanlış okuyor. Ayrıca da "kef" harfi ile "nun" harfini farkedemiyor.
4. s. 41, G. XI, 2. beytin ikinci mısraı *Ayağun* "senin ayağın" şeklinde yanlış okunmuş. Doğrusu tıp. III'de de görüldüğü gibi *Ayağın* "onun ayağını" olacak. Yükleme (akkuzatif) hali ile ilgi (genetif) hali birbirini ile karıştırılmış.

Bu örneklerde de görüldüğü gibi kimi kez aynı gazelde, iki ayrı şekilde, örneğin *vaşlūñūñ* ve *hüsniniñ* (doğru şekilleri yukarıda gösterildiği gibi *vaşluñuñ* ve *hüsnüñüñ*'dür) gibi, dilbilgisi açısından hatalı okunan şekillerin de, bir öyküsü vardır.

Duyduğumuza göre Karahan *Figâni Divançesi*'ni yayımlamadan önce kendi bölümünden iki öğretim üyesine yirmişer-otuzar gelişigüzel seçilmiş gazel vererek düzeltilmesini rica etmiş, o öğretim üyeleri de (arzu edilirse bu öğretim üyelerinin adlarını da verebiliriz) kuşkusuz ki Figânî'nin ruhu için, dilbilgisi yönünden şiirleri incelerken yanlış okunan yerleri de düzeltmişlerdir. Fakat yine de gözden kaçan bir kısım yanlış okumalar kalmıştır. İşte gazellerin kasidelere göre daha doğru okunmuş olmasının nedeni budur.

III. Vezin ve dilbilgisi yanlışlarından sonra hatalı okunan yerlerden seçmeler yapalım.

1. Farsça *sūsen* sözcüğü bir yerde *sūsen* şeklinde -ü- ile yanlış okunmuş (s. 121, G. XCI 4, krş. dizin, s. 200.) *Sūsen* şeklinde okunmuş olsaydı vezinli okunmuş olacaktı. Yine *sūsen* sözcüğü iki yerde *sevsen* (?) okunmuş.

a. *Takup sevsen kefen gerdenine dir* (s. 85, G. LV 4.) mısraı.

Takup sūsen kefen gerdenine dir okunmalıdır. (Dizindeki *sevsen*=isim şekli s. 200'deki *sūsen* sözcüğünde gösterilmeliydi.)

b. *Sevsen-i āzādı bāguñ tīg-i burrāndur baña* (s. 31, G.I. 4.) mısraı,

Susen-i āzādı bāguñ tīg-i burrāndur baña olarak okunmalı ve sözcük dizinindeki *sevsen* = *isim* şekli de yukarıdaki gibi düzeltilmelidir. Karahan *sūsen* okumamak için inat ediyor sanki.

2. *Ruñuñda hāl-i yek-tāneyle bañs-i iştirāk eyler* (s. 40, G.X. 3.) mısraında yanlış okunan *yek-tāneyle* sözcüğü, (sözcük dizininde de böyledir. krş. s. 208) *yektāñ-ile* olup mısraın doğru okunuşu;

Ruñuñda hāl-i yektāñ-ile bañs-i iştirāk eyler şeklindedir. Karahan yine "kef" ile "nun" harfini karıştırmış.

Bir edebiyat profesörünün, eski yazı devrinden arta kaldığı halde, eski yazıdaki "nun" harfi ile gösterilen (n) sesini "kef" harfiyle gösterilen (nazal n=ñ) ile karıştırarak *yektāñ-ile* sözcüğünü *yek-tāneyle* okuması, üstelik sözcük dizinine de bu yanlış şeklin alınması ancak *Karahanca* bir okuyuşla izah edilebilir. İlk kuralı *doğruları yanlış, yanlışları da doğru olarak okumak* ve son kuralı da *cahilin cüretine hudut yoktur* olan bu özel metin okuyuş tarzına biz ancak *Karahanca* adını verebiliyoruz. Çünkü Karahan zahmet edip

Türkiyat Enstitüsündeki Mezuniyet tezine baksaydı bu yanlış yapmayacaktı ve tezdeki doğru şekli alacaktı.

Figânî Divançesi'nde "Karahanca" dili ile okunan yüzlerce örnekten seçmelere devam ediyoruz:

3. s. 106'da G. LXXVI. 1'de,

Şanur kim satılır Yūsuf niçe eşk-i direm birle şeklinde okunan mısra anlanmamış. Bu mısra tıp. VIII'de,

Şanur kim satılır Yūsuf niçe eski direm birle şeklinde geçmektedir. Ve *direm* sözcüğü de bilinmeyen bir sebepten dolayı sözcük dizinine alınmamış?

4. *biş ü kem* sözcüğü *biş ükem* şeklinde yanlış okunmuş (s. 6, K. II, 2,) üstelik sözcük dizininde de *ükem* diye bir uydurma söz türetilmiş (bkz. sözcük dizini, s. 205.)

5. s. 5, G.XXI. 7. beytin son mısraı:

Nezâketde Hasan sensin hayâlâtüñ Kemâl añlar olarak okunmuş, doğru okunuş:

Nezâketde Hasansın sen hayâlâtüñ Kemâl añlar şeklinde olmalıdır.

6. s. 120. G.XC'da dipnotunda verilen makta beytindeki

Gerçi Figânî şehr-i belâ pâdişâh idi şeklinde yanlış okunan mısra tıp. VIII'de

Gerçi Figânî şehr-i belâ şâhıydı lîk şeklinde geçmektedir. Karahan *şâh* sözcüğünü *pâdişâh*, *lîk* sözcüğünü de *idi* okumuş. Ama hayret edilmesin adam yalnız kendine özgü olan "Karahanca"sını ilk kuralından son kuralına kadar uygulamakta ve incilerini sıralamaktadır.

7. *hecine* "çok hızlı koşan çöl devesi" sözcüğünün çoğulu olan *hicân* sözcüğünü *hecân* okuyor (s. 16, K. IV, 12), dizgi yanlış diyor, sözcük dizinine bakıyorsunuz, orada da yanlış (bkz. s. 174).

8. s. 26, K.VII. 25'de *eyegüler* olarak yanlış okunan kelime tıp. V-VI'da *egegüler* "kaburga kemikleri" olarak doğru şekliyle geçmektedir.

9. Karahan kalın sesli sözcükleri ince okuyor.
s. 72, G.XLII. 2'de;

Eriden jeng-i küdüretden bu 'işk-i pâke bak mısraındaki *eriden* kelimesi sayın A.S. Levend'in de düzelttiği gibi, *arıdan* okunmalı ve sözcük di-

zinindeki *erit-* şekli de *arıt-* şeklinde düzeltilmelidir. Çünkü (jeng=pas) eritilmez, arıtılır yani temizlenir.

10. s. 143, Tahmis II. 5'de *varduğınça* sözcüğü *vurduğınca* şeklinde yanlış okunmuş (krş. tıp. XIV.) Dizgi yanlış mı diye sözcük dizinine bakıyoruz, sözcük orada da *vur-* yüklemine gösterilmiş (bkz. s. 207.)

11. s. 77, G. XLVII. 1'de *serv-ğad* "servi boyluyu" okunacak iken *serv-i ğad* olarak yanlış okunan sözcük aynı gazelin 4. beytinde *serv-ğad* olarak mutlu bir rastlantıyla doğru okunmuş. Yine s. 42, G. XII. 2'de *serv ğadı* "servi boyu" okunan şekil *serv-ğadı* "servi boyluyu" şeklinde düzeltilmelidir.

12. s. 25, K. VII. 9'da *olmasaydı* şekli tıp. V-VI'da *olmayaydı* şeklindedir (sözcük dizininde düzeltiniz.)

13. s. 5, K. I. 25'de;

Cennet mâkiyânî ola bezmine kebâb mısraı

Cennet mâkiyânı ola bezmine kebâb şeklinde okunmalıdır.

14. Divançe'de *nây-ı rüyünüñ* şeklinde geçen ve sayın Levend'in *nây-ı rüyünüñ* şeklinde düzelttiği sözcük Türkiyat Enstitüsündeki tezde *nây-i rüyünüñ* olarak doğru şekliyle geçmektedir. Karahân teze baksaydı metni "yüzünün nayı" şeklinde yanlış anlamayacaktı. Ayrıca *nây-ı rüyün* sözcüğünün de tunçtan ney (bir çeşit zurna) olduğunu bilmesi gerekirdi.

Figânî ve Divançesi hakkındaki bu eleştiri yazısını daha fazla uzatmayı gereksiz buluyor ve sözü Ziya Paşa'ya bırakıyoruz.

beyt:

Ayînesi işdür kişün lâfa bakılmaz

Şahsun görünür rütbe-i aklı eserinde.